

OLGA LEVITAN

A MÁSIK BÁBSZÍNHÁZ

(A SHYLOCK JERUZSÁLEMBEN)

Mindannyian ismerjük a bábszínházat: ifjúsági előadásokat – a *Pinokkió*-t meg a *Csizmás kandúr*-t – szoktunk megnézni gyermekeinkkel a bábszínházban. Hajdanán szüleink minket is elvittek oda. Többségünk számára a gyermekkor összekapcsolódik a bábszínházzal. Ám létezik másfajta bábszínház is, amelyben, mondjuk, a *velencei kalmár*-t játsszák, és a színpad közepén egy háromméteres, gyönyörű és zsémbes óriásdama pompázik – Velence bábuja.

E hölgy körül kering, óvatosan és rajongón, kezében fényképezőgéppel Jichak Pekar, a színész. Eleinte turistát alakít, majd lassacskán, fokról fokra Shylockká változik. Egyedül működik a színpadon: egy színész nyolc bábbal. Mindez pedig a „Bamá”-ban (Színpad), a jeruzsálemi kísérleti színházi központban történik.

A jeruzsálemi *Shylock*-ot hárman álmodták színpadra: Vlagyimir Vorobjov rendező; Jichak Pekar színész és felesége, Eszter Kogan bábtervező. Mindannyian orosz bevándorlók: Jichak és Eszter tizenkét, Vologya Vorobjov másfél esztendeje él Izraelben. A házaspár a tizenkét év alatt megteremtette a maga színházat, Vorobjov a másfél év alatt megrendezett három előadást. Boldog életű színházi emberek. A *velencei kalmár* motívumából összeszőtt darabnak – mint az a címből is kitetszik – Shylock a főhőse, a többi – szerelmi, baráti és kalandos – cselekményszálát elhagyták az előadásból.

A színen Shylock az úr – az ő mohósága, szomorúsága, panaszaradata és szenvedélyrohamai. Alakjában nincs semmi parodisztikus vagy hétköznapi: eszméiben él, kifinomult érzékekkel és gondolatokkal. Előbb bábként jelenik meg: zsidó zarándokhoz vagy bölcshez hasonló apró, bánatos emberként. Az Eszter Kogan tervezte Shylock-báb ellentmondásos nemzeti jellemvonásokat, kemény ridegséget, kifinomultságot és szomorúságot egyesít magában. Aztán Shylock a nézők szeme láttára embernagyságúra növekszik, vagyis Jichak Pekar felölti Shylock maszkját, testtartása, gesztusai megváltoznak, válla beesik, háta hétrét görnyed – s máris megtörtént e bonyolult színházi metamorfózis. Hatalmas, horgas orra és hajlott háta egyfajta látványritmust alkot: hasonlóságuk azonban nem elsősorban hajlottságukban rejlik, hanem a bennük felhalmozódott mérhetetlen energiában. Pekar alakításában Shylock összepréselt rugó, amely bármely pillanatban hatalmas erővel kipattanhat.

Pekar nagyszerű színészi játéka mellett nyolc bábót mozgat a színpadon: egy bolondos talicskában nagy igyekezettel fel-alá hurcolja a dolyfős velencei polgárokat, és legjobb belátása szerint szétültetgeti őket, hol a bírói pulpitusra (nyilván emlékeznek, hogy a törvényterem, ahol Shylock a váltóért Antonio egy font húsát kéri, Shakespeare darabjának fő helyszíne), hol a fenséges Velence dús kebelére. Ő beszél mindjárt he-

lyett, s ahogy egy valódi bábszínházban illik (nem abban, ahová szüleink vittek el bennünket), világot teremt, egyenlővé téve a színész szerepét a teremtőével.

Jichak Pekar mint mindig, most is ivritül játszik. Kérdésre – hogyan boldogul egy orosz anyanyelvű színész az izraeli színházban – így válaszol:

– Az orosz színész nagyon nehezen akklimatizálódik az izraeli színházban. Nem is annyira a nyelv, az akcentus, hanem a színészmesterség természete miatt. Az még nem elég, ha egy színész jól beszéli a nyelvet: el kell sajátítania az asszociatív gondolkodást is. És az sem elgondó, ha már képes ivritül gondolkodni: a szöveg elmondásakor meg kell születnie benne az érzelemnek is. Ez a legnehezebb.

– És ezt hogy oldja meg?

– Kialakul bizonyos új tudása arról, hogyan kell feldolgozni a szöveget – válaszolja Pekar megfontolt komolysággal. Legáltalában olyan jó beszélgetni vele, mint figyelni, hogyan próbál a színpadon. – Ha egy mondat nem hívja elő a kellő érzelmet, akkor az érzelmet ki kell találni. Amikor oroszul játszik az ember, az érzelmek magától létrejön, amikor ivritül, mesterséges eszközökkel kell kiváltani. Végül kiformalódik az ivrit szöveg feldolgozásának saját, egyéni technikája.

– Hogyan olvadhat be egy orosz színész az izraeli színházba?

– Az a legfontosabb, hogy ez természetesen történjék meg – feleli. – Úgy kell beolvadni, hogy nem kell beolvadni. Az evidens, hogy egy művész tehetséges ember, a tehetséges ember pedig magában hordja érzelmi, érzéki tapasztalatait, tudását. Egy színésznek eleven kölcsönhatásban kell állnia a környező világgal. Ha megéri, mi zajlik körülötte, amit csinál, nem lesz többé idegen az itt élők számára. Ennek azonban nem elvi alapon kell megtörténnie, hanem magától értetődően, természetesen.

Hallgatom Jichakot, és arra gondolok, hogy a *Shylock*-ban, utolsó darabjában már-már szétfeszíti a színház kereteit. Különösen a fináléban nyilvánvaló ez, amikor ő, a színész, a mágus és narrátor hirtelen leveti Shylock-maszkját, s a szigorú vonások és horgas orr alól egy lágy, szétfolyó, csaknem alakatlan arc, egy megrendítő arc bukkan elő. Ám még megrendítőbb, amikor maszkjával együtt a többi velencei polgár is leveti látszatát, s kortól, nemzetiségtől függetlenül mindannyiuk arca lágy és zavart lesz. Hiába keresem a jelzőt, amivel pontosan leírhatnám őket. Eszter Kogan, az előadás bábtervezője odasúgja nekem: „Ez a lélek”. És ekkor döbbenek rá, hogy a bábszínházban nem elsősorban a színész vagy a rendező, inkább a bábtervező határozza meg az előadás hangulatát. Shylock lelke és jelleme Eszter Pekar keze munkájában, művészi felfogásában jelenik meg előttünk. Eszter álmodja színre a gyönyörű és szeszélyes Velence hatalmas bábját. E dáma megvető és közönyös fintora hozza szinte érzéki közelségbe Shylock és a környező világ tragikus viszonyát. Eszter teremt meg az előadásban a csak bábszínházban lehetséges, megrendítő átváltozások sorozatát.

Eszter bábjai egy kissé mindig karikírozottak. A művész rendszerint íróniával és együttérzéssel kezeli alakjait. A *Shylock*-ban azonban alig alkalmaz árnyalatokat: nagyon kegyetlen világ az, amit itt teremt. A derék velencei polgárok arca egyként gunyoros és ostobán önhitt, a bohókás paraszttaligából pedig vesztőhely lesz, *Shylock* megfeszítésének színhelye. Eszter maguknak a báboknak ad érzelmi töltést. Ilyen az utolsó metamorfózis is, amidőn maszkját vesztve minden ember-

báb metafizikai szinten válik hasonlónak, megkülönböztethetlenné.

Ha szeretik a mellbevágó színházi élményt és kísérletet, ne mulasszák el az előadást. Ha értékelik az okos rendezői munkát, és úgy vélik, a színház intellektuális művészet, nézzék meg a *Shylock*-ot. Ha pedig azt tartják, hogy a színházban sok függ a díszlet- és bábtervezőtől, értékelni és szeretni fogják Eszter Kogan művészetét.

SEBES KATALIN FORDÍTÁSA

TATÁR SÁNDOR VERSEI

HÁNYASSZÁM HÁNYADIK SZEMÉLY(?)

Lidércnyomásos, verem-, ólomálmú

éjszakáimat hova rejtsem előled?

Hová a magaddal hozott világtól

való viszolygásomat?

Mit tegyek az emlékezetem

mélyén pergő karcos, szürke filmmel?

Az ismétlődésektől való csömörömmel

mit tegyek?

Szeretném, hogyha mellettem-maradnál

(ha vágynád^d inye^d ízét,
m m

Ha megszoknád, és mint [neked!]

drága prémet, állad s a vállad

közé

szorítanád csöndemet).

Ha nem hordhatom is mindig

ünneplő arcomat,

Ha néha a gyanakvás,

a fáradtság vasfüggönye

zarándokútag végén – akárha ütne –

pőre porba buktat,

S még ha

a hátam kő is olykor, nem neked való. – –

Mit adjak föl, mit adjak neked, s te mit tartanál meg?

Lehetsz-e televény, mely tűr és táplál mindent?

S én belédgyökerezni hagyhatom-e

különléteimet?

: Igen, szeretném hinni ma,

és tudni holnap is mellettemébredésedet,

ha mégannyira féltem is

és fogom tőled félteni

magányos, verejtékes, megváltatlan-gyönyörű

„énólovingem”-éjszakáimat.

TÜNDÉR VÁLTOZATOK MŰHELYE*

P

„Távolodol. De hiszen lány vagy,
hát közelítsz.”

J

Mikor kézenfogtam a költészetet,
hogy visszavessem ősforrásaihoz,
éreztem, csontokat markolok.

Ragyogó, fehér este volt.

Különösen incselgőn

Fénylettek az ősforrások.

(T. S.)

P

„...átrohantunk rég kitűzött céljainkon:
nyomunkban vannak mégis mindenütt
az árnyak”

J

„*spira v*” *

VISSZA NEM FOJTHATÓ LEVÉL EGYKÖLTŐELŐDHÖZ

Ezt hozta az ősz. Hús gyümölcsöket
üvegtálon Hatalmas

néhez, sötét-smaragd... Tapintható
teljesség, súlyos bizonyosság: sérthetetlenül
gömbölyödő formákban, im,
az illatozó titok.

S a vízcsoopp – tudjuk jól – akár a briliáns...

A pompa ez. Miért ne lenne részvételen,
hiszen rendelés van számára tán, de semmiképp’ idő.

Jobb lett volna nem születni meg. De csontkezek
előhúztak egy szellemölből.

Földdé mállandó ajkammal

leendő holtakat csókolgatok.

Költő úr, én nem hiszem, hogy találkozunk.

De azért az aranykezeket köszönöm.

U. i.: *Nem könnyebb.*

Nézem a mohó darazsat, és

azt gondolom róla: nem egyén

, és szinte féltékenyen: túl fog

élni engem,

bármit tegyek is!

S a körte

– éppen, mert földi – mégis mennyei.